

УДК 371.13

DOI: 10.32342/2522-4115-2020-1-19-21

І.І. КОЗИНЕЦЬ,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро)*

М.А. ВОЛКОВА,
*студентка групи П17-3
Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро)*

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАВНИКА МИТНИЦІ

Предметом роботи є професійна компетентність правника. Мета статті – **розкрити поняття компетентності, виділити її основні компоненти.** Результати роботи можуть бути використані для підготовки юристів, зокрема юристів-митників, а також для підвищення кваліфікації фахівців у галузі митного права. Стаття присвячена проблемі професійної компетентності юристів у сфері митної справи. Визначення професійної компетентності подаються у зв'язку з такими поняттями, як «здібності», «підготовленість», «моральні якості», «знання».

Визначено складові професійної компетентності правника (когнітивні, мотиваційно-цільові, соціальні, аксіологічні та аутопсихологічні). Вказано на специфіку компетенції юриста-митника. Підкреслено важливість когнітивної та соціальної складових. Пропонується активніше розвивати якості майбутніх фахівців у морально-етичному аспекті, створювати умови для ефективної мовної (мовленевої та комунікативної) підготовки. Сучасні вимоги до професійної компетентності юристів передбачають формування у фахівця ключових компетенцій: синтез знань та вмінь, універсальних здібностей та готовності до вирішення різних проблем (соціальних, професійних), а також спеціальних професійних компетентностей та професійно значущих якостей юриста. Таким чином, існує широке поле для дослідження проблеми професійної компетентності та впровадження нових методів підвищення рівня професіоналізму та професійної готовності юриста, особливо у сфері митної справи.

Ключові слова: компетентність, підготовка, здатність, уміння, етика, мораль, комунікація.

Предметом работы является профессиональная компетентность юриста. Цель статьи – раскрыть понятие компетентности, выделить ее основные компоненты. Результаты работы могут быть использованы для подготовки юристов, в частности юристов-таможенников, а также повышения квалификации специалистов в области таможенного дела. Статья посвящена проблеме профессиональной компетентности юристов в сфере таможенного дела. Определения профессиональной компетентности подаются в связи с такими понятиями, как «способности», «подготовленность», «нравственные качества», «знание».

Определены составляющие профессиональной компетентности юриста (когнитивные, мотивационно-целевые, социальные, аксиологические и аутопсихологические). Отмечена специфика компетенции юриста-таможенника. Подчеркнута важность когнитивной и социальной составляющих. Предлагается активнее развивать качества будущих специалистов в морально-этическом аспекте, создавать условия для эффективной языковой (речевой и коммуникативной) подготовки. Современные требования к профессиональной компетентности юристов предусматривают формирование у специалиста ключевых компетенций: синтез знаний и умений, универсальных способностей и готовности к решению различных проблем (социальных, профессиональных), а также специальных профессиональных компетенций и профессионально значимых качеств юриста. Таким

образом, существует широкое поле для исследования проблемы профессиональной компетентности и внедрения новых методов повышения уровня профессионализма и профессиональной готовности юриста, особенно в сфере таможенного дела.

Ключевые слова: компетентность, подготовка, способность, умение, этика, мораль, коммуникация.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Безумовно, саме правнику належить найважливіша роль в утвердженні ідеалів рівності, свободи і справедливості в суспільстві, тому що його діяльність є вираженням державної політики щодо захисту громадянських прав і свобод, правового виховання й освіти. Юридична праця вважається складною, оскільки їй притаманні риси, невластиві більшості інших професій. Насамперед це правове регулювання всієї професійної діяльності юриста (слідчого, прокурора, судді, посадової особи Державної фіскальної служби (далі – ДФС), адвоката). Попри це існує невідповідність між тим, що проголошено в законах, та дійсністю. Це породжує негативні тенденції у вигляді збільшення злочинів посадовими особами, зловживання службовим становищем, неякісного виконання посадових обов'язків: порушення вимог законодавства заради неправомірної вигоди, неправильне застосування норм права через недостатню кваліфікацію або корисливі мотиви. Проблема професіоналізму юридичної діяльності є яскраво вираженою й дуже значущою, тому що продовжує існувати в Україні в умовах змін в усіх сферах суспільства, розбудови правової української держави та утвердження її на світовому рівні. Від правників, які надають професійну юридичну допомогу, захищають інтереси осіб у приватний спосіб або перебувають на державній службі, у тому числі в ДФС, багато в чому залежить, якою стане Україна в ході реформування – корумпованою, відставалою чи правовою і сучасною. В обставинах, коли знання втрачають свій колишній престиж і все більш гостро постає питання дефіциту професіоналізму та правової культури, особливої актуальності набуває проблема професійної компетентності правника митниці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях проблема професійної компетентності фахівців все більше привертає увагу дослідників. Так, професійну компетентність як складову частину професійної готовності вивчали О. Леонтьєв, В. Шепітько. Питання професіоналізму висвітлювали Л. Алексеева, М. Васильєва, Є. Климов, А. Маркова, Л. Петровська, Л. Пуховська. Значення базового поняття «професійна компетентність» досліджували С. Батишев, С. Гончаренко, О. Павленко та ін. Питання формування професійної компетентності магістрів права в галузі митної справи вивчали О. Трякіна та Д. Мовчан. Психологічну готовність юридичної діяльності розглядали в працях В.Г. Карташова, Ю.Л. Трофімова. Також були вивчені та досліджені проблеми формування професійної культури майбутніх юристів (А. Хуторської). Слід зазначити, що поняття «компетентність» подано такими визначеннями, як «професійна готовність» (А. Фонарьов, Е. Зеєр), «професіоналізм» (В. Буткевич, А. Маркова), «професійне самовизначення» (Л. Галаганов, Т. Кудрявцев). Окремо виділяють у своїй роботі проблему використання засобів електронного навчання для самоосвіти державних службовців, залучених до глобальної торговельної діяльності, такі науковці, як О. Трякіна, О. Павленко, Н. Волкова, Д. Кассім, бо це має вплив на розвиток професійної компетентності фахівців у галузі саме митної справи і торгівлі. Але із загальної проблеми залишається не повністю вирішеним питання професійної компетентності правника митниці.

Мета роботи – привернути увагу до теоретичних питань проблеми професійної компетентності правника митниці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щодо історичного аспекту компетентності, то в психолого-педагогічній літературі це поняття поширилося порівняно недавно. Наприкінці 1960-х – на початку 1970-х рр. у західній, а наприкінці 1980-х рр. – у вітчизняній науці формується новий напрям – компетентнісний підхід в освіті. Значущими стали дослідження А.К. Маркової, в яких професійна компетентність всебічно розглядається з позицій психології праці. На думку цього автора, компетентність – це «індивідуальна характеристика рівня відповідності вимогам професії, психічний стан, що дає змогу діяти самостійно і відповідально, володіння особою здатністю й умінням виконувати певні трудові функції» [4, с. 56]. В.В. Ягупов вважає, що професійну компетентність фахівця можна розглядати як складне інтегральне інтелектуальне, професійне й особистісне утворення, яке формується «у процесі професійної підготовки у ВНЗ,

виявляється, розвивається і вдосконалюється у професійній діяльності, а ефективність її здійснення суттєво залежить від видів його теоретичної, практичної та психологічної підготовленості до неї, особистісних, професійних та індивідуально-психічних якостей, сприйняття цілей, цінностей, змісту та особливостей цієї діяльності» [1, с. 69]. Таке трактування передбачає поєднання теоретичної і практичної підготовленості майбутнього фахівця до подальшої професійної діяльності та є основним показником наявності у нього розвинутого професійного мислення. У Національній рамці кваліфікацій, затвердженій постановою Кабінетів Міністрів України № 1341 від 23.11.2011 р., компетентність визначено як здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості.

Процеси глобалізації та інтеграції впливають на можливості мобільності фахівців, водночас висувуючи вимоги до уніфікації та стандартизації їхніх компетентностей. Європейські науковці, що є експертами країн ЄС, розуміють під поняттям «компетентність» здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях. Міжнародна комісія експертів Ради Європи тлумачить компетентність як ключові кваліфікації, крос-навчальні вміння або навички, ключові уявлення, опорні знання. Значення базового поняття «професійна компетентність» (лат. *Professio* – офіційно оголошене заняття; *сопето* – досягати, відповідати, підходити) висвітлено в Енциклопедії освіти Академії педагогічних наук України як інтегративну характеристику ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця [8, с. 224].

Нагальною вважаємо працю, у якій науковці О.О. Павленко, О.О. Трякіна, Н.П. Волкова, Д.А. Кассім «дають характеристику змісту та характерних особливостей існуючих інструментів електронного навчання, пов'язаних з підготовкою фахівців у галузі митної справи та торгівлі» [5], серед яких мають бути, звичайно, і професійно компетентні правники.

Н.В. Яворська, визначаючи компоненти професійної компетентності майбутнього юриста, виходила з того, що вони розкриваються за структурними елементами особистості як суб'єкта навчальної діяльності, а саме: за професійною спрямованістю, професійними знаннями, вміннями, навичками, професійно важливими здібностями і якостями [8, с. 224]. Дослідником І.В. Івашкевич було змодельовано таку структуру професійної компетентності юриста із зазначенням того, що професійна компетентність є особистісним новоутворенням особистості фахівця, що структурно складається з компонентів, які вміщують складові, що у своїй сукупності визначають певну психологічну категорію, яка так чи інакше детермінує становлення професійної компетентності фахівця:

1. Когнітивний (пізнавальний) компонент передбачає:

- сформованість професійних знань, умінь і навичок;
- здатність до критичного мислення;
- сформованість когнітивного стилю виконання юридичної діяльності;
- здатність до ампліфікації (максимального розкриття) та генералізації знань, легкість застосування цих знань на практиці;
- здатність обирати більш раціональні стратегії виконання діяльності та розв'язання професійних завдань;
- інтелектуальність правника;
- широта світогляду фахівця;
- здатність розглянути проблему з кількох різних точок зору (встати на позицію іншої людини тощо);
- уміння здійснювати професійну діяльність в умовах вибору і прийняття альтернативних рішень;
- здатність подумки фіксувати свою увагу на певному явищі в контексті його цілісних зв'язків з великою кількістю інших явищ;
- орієнтація на виявлення істотних, об'єктивно значущих аспектів події, що відбувається;
- вміння працювати з нормативно-правовими актами та ін.;
- глибокі знання національного і базові знання міжнародного законодавства, стандартів основоположних міжнародних конвенцій у сфері прав людини, професійної етики тощо.

2. Мотиваційно-цільовий компонент:

- здатність до ефективного прийняття фахівцем рішень у професійній діяльності;

- здатність до професійного самовизначення;
- сформованість професійної готовності до виконання юридичної діяльності;
- сформованість професійної спрямованості особистості.

3. Соціальний компонент:

- сформованість комунікативної компетентності;
- розвиток вольових якостей;
- розвиток психомоторних якостей;
- здатність до врівноваженості та стресостійкості в конфліктних ситуаціях та ситуаціях когнітивного дисонансу;
- сформованість емоційної стійкості у випадку прийняття відповідальних рішень.

4. Аксіологічний (ціннісний) компонент:

- здатність толерантно і лояльно ставитися до клієнта;
- сформованість ціннісних орієнтацій.

5. Аутопсихологічний (саморозвиток і самовдосконалення) компонент:

- здатність до створення індивідуального стилю професійної діяльності;
- здатність до визначення професійних перспектив;
- сформованість особистісної та професійної рефлексії;
- здатність до створення професійного іміджу [3, с. 9–10].

Тобто професійна діяльність правника наділена особливою специфікою, а ще більша своєрідність вбачається в елементах компетентності фахівця ДФС. Кваліфікованому юристу митниці необхідно, насамперед, володіти широким колом знань і вмінь, які дозволятимуть не лише розуміти всі тонкощі правової діяльності у сфері митної справи, а й ухвалювати відповідальні рішення, враховувати найдрібніші деталі під час розслідування правопорушень, митного контролю та митного оформлення, протидії контрабанді, ефективно взаємодіяти й контактувати з людьми. Як зазначає В.А. Василенко, важливим аспектом діяльності будь-якого правника є етика поведінки, що передбачає наявність моральних якостей, певних принципів, поглядів, твердої життєвої позиції [2, с. 163]. Зауважимо, що розвитку вищезазначених моральних рис важливо ефективно сприяти у вищих навчальних закладах, де навчають майбутніх фахівців з права. Цього можна досягти, долучаючи студентів до активного студентського і громадського життя, надаючи можливість застосовувати здобуті теоретичні знання на практиці, наприклад, у юридичній клініці ВНЗ, де можна отримати цінний досвід спілкування з людьми, взаємодії у професійній сфері, визначитися зі своїми пріоритетами в житті, зокрема і в професійному аспекті.

Зауважимо, що, крім перелічених у когнітивному компоненті професійної компетентності юриста загальнопрофесійних компетенцій і спеціальних знань, важливою у будь-якій сфері правозастосування є комунікативна компетентність, яка є складовою соціального компонента. Комунікативна культура правника є властивістю особистості, що засвоює, переосмислює, прагматизує комунікативні знання, цінності, досвід, реалізація яких дає змогу досягти взаєморозуміння у спілкуванні. Як зауважує О.Л. Чорнобай, в атмосфері непрестижності знань, дефіциту професійної компетентності та справжньої культури, зокрема правової, проблема професіоналізму набуває особливої значущості [7, с. 110]. На думку дослідника М.Б. Ценко, її складовими є мовна, мовленнєва, моральна та етична, соціально-психологічна компетентність [6, с. 48]. Тому можна сказати, що ефективність взаємодії правника з іншими особами у професійній сфері залежить не тільки від володіння мовою, вміння говорити й слухати, а й від ступеня сформованості морально-ціннісних орієнтирів фахівця, його знань психології та етики спілкування. Через це можна наголосити на важливості усвідомлення сенсу професійної комунікації, її впливу на подальшу професійну долю юриста. Тобто рівень спеціальної професійної підготовки правника митниці, його майстерності у сфері застосування права можуть бути залишені без уваги осіб, з якими фахівець має ділові відносини, через відсутність практичних знань соціальної взаємодії. Внаслідок цього можна стверджувати, що як і загальнопрофесійна підготовка, лінгвістична підготовка майбутніх правників має базуватися на чітких наукових і методологічних засадах з підкріпленням у вигляді сучасних інновацій.

Висновки. Отже, професійна компетентність – це складне, системне явище, що включає в себе знання, вміння, навички, професійно значущі якості особистості спеціаліста, що забезпечують виконання ним власних професійних обов'язків; це – підготовленість працівника

до виконання професійних функцій, пов'язаних зі спеціалізацією. Професійна компетентність складається з компонентів: когнітивного, мотиваційно-цільового, соціального, аксіологічного та аутопсихологічного. Під час професійної юридичної діяльності формується вміння користуватися юридичним інструментарієм, розвивається юридичне мислення, застосовуються на практиці правові знання, формуються й удосконалюються професійні навички, уміння. Сучасні вимоги, що застосовуються до професійної компетентності правників митниці, передбачають сформованість у фахівця ключових компетенцій як синтезу знань і вмінь, універсальних здібностей і готовності до вирішення різноманітних завдань (соціальних, професійних), а також спеціальних професійних компетенцій і професійно значущих якостей юриста. Таким чином, вбачається широкий простір для дослідження проблематики професійної компетентності і впровадження нових методик удосконалення рівня професіоналізму і професійної готовності правника, зокрема у сфері державної митної справи.

Список використаної літератури

1. Борисюк О.М. Характеристика професійної компетентності офіцерів ОВС [Електронний ресурс] / О.М. Борисюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. – 2014. – Вип. 1. – С. 67–76. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvidu_2014_1_10
2. Василенко В.А. Формування лінгвоправової комунікативної компетенції майбутніх юристів у системі освітніх стандартів / В.А. Василенко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 1. – С. 162–169. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_1_21
3. Івашкевич І.В. Психологічні чинники становлення професійної компетентності майбутніх юристів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І.В. Івашкевич. – Київ, 2017. – 26 с.
4. Маркова А.К. Психологія професіоналізму / А.К. Маркова. – М.: Знание, 1996. – 308 с.
5. Павленко О. Використання засобів електронного навчання для самоосвіти державних службовців, залучених до глобальної торговельної діяльності [Електронний ресурс] / О.О. Павленко, О.О. Трякіна, Н.П. Волкова, Д.А. Кассім // Робота семінару CEUR. ІКТ в галузі освіти, досліджень та промислового застосування. Інтеграція, гармонізація та передача знань. – 2018. – Вип. 2257. – viii. – Режим доступу: CEUR-WS.org/Vol2257/paper16.pdf
6. Ценко М.Б. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів / М.Б. Ценко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Харків, 2014. – № 4. – С. 41–50.
7. Чорнобай О.Л. Роль комунікативної культури у професійній діяльності правника [Електронний ресурс] / О.Л. Чорнобай // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2014. – № 810. – С. 110–115. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_810_20
8. Яворська Н.В. Формування професійної компетентності майбутніх юристів у контексті стандартизації / Н.В. Яворська // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогічні науки» – 2017. – № 2 (14). – С. 223–228.